

Caroline Szyber

Unga brottsoffer

Kristdemokraterna

Förord

Ungdomar är statistiskt sett den mest brottsutsatta åldersgruppen. Ändå får inte brottsutsatta barn och unga alltid den hjälp från det offentliga som de borde ha rätt till. I kampen mot ungdomsbrottsligheten har brottsoffret alltför ofta haft en undanskymd roll. Nu är det dags att brottsofferperspektivet får genomslag även när barn och unga är utsatta för brott. Framför allt är det viktigt att den brottsdrabbade får upprättelse för den kränkning brottet utgör. För att stärka de unga brottsoffrens ställning krävs förändringar, både i sättet att tänka och i sättet att arbeta hos berörda samhällsaktörer.

Detta inlägg har utarbetats av riksdagsledamoten Caroline Szyber, Kristdemokraternas talesperson i rättsfrågor, och utgör en del i Kristdemokraternas arbete med att skapa en rättspolitik med barn och unga i fokus. Inlägget har inte behandlats av något beslutande organ inom partiet.

Stockholm i juni 2013

ACKO ANKARBERG JOHANSSON
Partisekreterare

Innehåll

FÖRORD	2
INLEDNING	4
SÄTT BROTTSOFFRET I FOKUS	4
VAD HAR GJORTS OCH VAD ÄR PÅ GÅNG	5
BROTTSOFFERFONDEN	5
BROTTSOFFERMYNDIGHETEN	6
STÖD TILL FÖRENINGAR	6
ALLIANSEN PRIORITERAR BROTTSOFFER	6
UNGAS UPPLEVELSER AV BROTT	7
UNGA ÄR OFTARE UTSATTA FÖR BROTT	7
VUXNA UNDVIKER ATT INGRIPA	8
FORTSATT MAKTLÖSHET EFTER BROTTET	8
UPPREPAD BROTTSUSSATTHET	8
VIKTEN AV UPPRÄTTELSE	8
AUTOMATISK UTbetalning av skadestånd	9
STRAFFEN FÖR BROTT MOT PERSON	9
ÖKAD INBETALNING TILL BROTTSOFFERFONDEN	10
MEDLING	10
ATT POLISANMÅLA OCH ATT VITTNÄ	10
FLER ANMÄLER, MEN FORTSATT STORT MÖRKERTAL	11
UTVECKLA POLISENS ARBETSSÄTT	11
UPPMUNTRA UNGA ATT POLISANMÅLA OCH ATT VITTNÄ	11
STÖD TILL VITTNEN UNDER RÄTTEGÅNGEN	12
INFORMATION OM MÖJLIGHETEN ATT ÖVERPRÖVA NEDLAGD FÖRUNDESRÖKNING	12
UPPRINGNING 3 MÅNADER EFTER BROTTET	13
BÄTTRE BEMÖTANDE AV BROTTSOFFER	13
KUNSKAPSLYFT FÖR SAMHÄLLET'S PROFESSIONELLA	13
STÖDCENTRUM FÖR UNGA BROTTSOFFER	13
SÄKERSTÄLL KVALITET I BROTTSOFFERSTÖDET	14
LÅNGSIKTIGT STÖD TILL DE LOKALA ORGANISATIONERNA	14
VIKTIMOLOGISK FORSKNING	14

Inledning

Ett brott är en allvarlig kränkning, oavsett offrets ålder. Det är, inte minst för unga brottsoffer, centralt att brottsoffret får upprättelse för den kränkning som brottet utgör. I de fall också gärningsmannen är ung utreds inte alltid brottet och domstolsprocess och straff uteblir. Därigenom går brottsoffret miste om viktiga delar i bearbetnings- och upprättelseprocessen.

Att vara ung är att vara extra utsatt för brott¹. Brottsoffer tar i hög grad på sig skulden för att man blivit utsatt för brott och känner ofta skam över händelsen, trots att de inte själva orsakat den². Till de erfarenheter som unga brottsoffer vittnar om hör också att vuxna funnits i närheten och sett, eller borde ha sett vad som pågick, men valt att titta bort^{3 4}.

Samordningen mellan samhällets insatser för brottsoffer är ofta bristfällig. Bland annat uppfattar många polisens förundersökning som ifrågasättande. Alltför ofta väljer åklagaren att lägga ner utredningen eller att inte väcka åtal. Det händer också att försäkringsbolag eller Brottsoffermyndigheten inte betalar ut något skadestånd, trots att detta blivit utdömt. Kunskapsnivån kring hur sårbar en ung person kan vara efter ett brott är inte tillräcklig i de yrkeskategorier som möter unga brottsoffer. Att vara ung och brottsutsatt kan därigenom många gånger upplevas som en serie av kränkningar, snarare än ett enda traumatiskt tillfälle⁵.

Kristdemokraterna anser att hela rättskedjan bör genomsyras av ett tydligt brottsofferperspektiv. Detta innefattar ett respektfullt och korrekt bemötande av de aktörer som kommer i kontakt med brottsoffret, samt upprättelse genom att rättsväsendet gör sitt yttersta för att klargöra skuldfrågan, utdöma rättvisa straff och att skadestånd betalas ut. Hanteringen av brott mot ungdomar är rättssamhällets ”skyltfönster” gentemot denna generation. Fungerar polisens, åklagarnas och domstolarnas insatser stärks förtroendet, annars riskerar det att undergrävas. Stödcentrum för unga brottsoffer har dessutom visat att det finns förhöjd risk att unga brottsoffer som inte får rätt stöd själva begår brott⁶. Därför är det av stor vikt att ta brott mot unga på största allvar.

Sätt brottsoffret i fokus

Länge dominerades svensk kriminalpolitik av ett tänkande som fokuserade på ökad förståelse för brottslighetens orsaker och vilka samhälleliga faktorer som påverkar den kriminelles beteende och handlingar. Detta är naturligtvis viktiga perspektiv men hamnar tyngdpunkten där riskerar

¹ Brå: Nationella trygghetsundersökningen 2012

² K Weinehall: *Gymnasieelevers möten med våld – i hemmet, i skolan och på fritiden: en enkätstudie vid 14 gymnasieskolor i Sverige*. Pedagogiska rapporter från Umeå Universitet, 1999

³ Brå-rapport 2000:6

⁴ K Weinehall: *Gymnasieelevers möten med våld – i hemmet, i skolan och på fritiden: en enkätstudie vid 14 gymnasieskolor i Sverige*. Pedagogiska rapporter från Umeå Universitet, 1999

⁵ Ann Hellströmer, Ulrika By: – *Hej, hoppas allt är ok – att samtala med unga brottsoffer*, Jure, Stockholm 2008, sid 114

⁶ Ann Hellströmer, Ulrika By: – *Hej, hoppas allt är ok – att samtala med unga brottsoffer*, Jure, Stockholm 2008, sid 34

brottsoffret att få en alltför undanskymd roll. Exempelvis kom frågorna om straffsatser nästan uteslutande att handla om huruvida långa eller korta straff är bäst för att förebygga brott. Hur brottsoffret och dess anhöriga, de som de facto råkat ut för en kränkning, upplevde straffet – om de upplevde det som att rättvisa skipats – ansågs länge som närmast irrelevant.

I slutet av 1980-talet började allt fler intressera sig för brottsoffrets situation, bland annat utifrån FN:s deklaration från 1985 om brottsoffers rättigheter. Brottsofferjourer växte fram runtom i landet. 1988 infördes i Sverige lagen om rätten till målsägarbiträde och samma år lagen om besöksförbud för vissa gärningsmän. 1994 bildade den borgerliga regeringen Brottsoffermyndigheten och instiftade Brottsofferfonden. 2001 infördes det i socialtjänstlagen en skyldighet för kommunerna att erbjuda stöd till brottsoffer.

Men fortfarande är bemötandet av brottsoffer ofta bristfälligt⁷ ⁸. Den drabbade möter ifrågasättande och byråkrati och får inte alltid rätt stöd. Den som har tilldömts ett skadestånd i domstol kan inte räkna med att få beloppet utbetalt.

För vissa brottstyper är anmälningsbenägenheten oacceptabelt låg. Det rör exempelvis personrån mot ungdomar. Detta kan tyda på låg tilltro till att rättsväsendet kan klara upp dessa brott och skydda brottsoffret.

Gärningspersonens ålder är i alltför hög grad avgörande för straffet. Detta är ett uttryck för att man nästan räknat bort straffets betydelse för brottsoffrets upprättelse. Ett exempel på detta är när unga våldtäktsmän får uppseendeväckande låga straff, vilket riskerar sända fel signaler till brottsoffret.

De skadestånd som tilldöms i Sverige är låga både i ett internationellt perspektiv och i förhållande till vad allmänheten anser vara en rimlig nivå⁹. Skadestånden för kränkning i samband med brott står inte i rimlig proportion till de belopp som utdöms i samband med andra typer av kränkningar. När en person nekas inträde på en krog utifrån någon av diskrimineringsgrunderna, eller när en person är misstänkt för brott och frihetsberövas, uppgår skadestånden till betydligt större summor än vad som utgår till ett våldsbrottsoffer.

Vad har gjorts och vad är på gång

Brottsofferfonden

Brottsofferfonden bildades 1994 med syfte att ge ekonomiskt stöd till brottsofferprojekt och viktimologisk forskning. Medel kan beviljas till olika typer av projekt - från enklare informationssatsningar till omfattande forskningsprojekt. Brottsofferfonden byggs huvudsakligen upp av en särskild avgift som varje dömd person ska betala om brottet kan straffas med fängelse samt den dagliga avgiften för fotboja. Årligen fördelas 30-35 miljoner kronor ur fonden. Ungefär

⁷ Ann Hellströmer, Ulrika By: – *Hej, hoppas allt är ok – att samtala med unga brottsoffer*, Jure, Stockholm 2008

⁸ E Sundbom: *Betydelse av tidig kontakt och behandling av våldsdramade brottsoffer: En prospektiv longitudinell studie*, Umeå Universitet 2008

⁹ K Dahlstrand: *Kränkning och ersättning: En rättsociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer*, Lunds universitet (2012)

hälften går till olika projekt och knappt hälften går till verksamhetsstöd, bland annat till Brottsofferjourenas Riksförbund, lokala brottsofferjourer och ideella föreningar.¹⁰

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten bildades 1994 och har tre huvudsakliga uppgifter: att administrera brottsofferfonden, att handlägga ärenden om brottsskadeersättning och att vara ett kunskapscentrum. Brottsskadeersättning är ett belopp, som kan betalas ut till ett brottsoffer som tilldömts skadestånd och gärningspersonen inte kan betala och offret inte kan få ut motsvarande belopp på sin försäkring. Brottsskadeersättning kan också betalas ut då det inte finns någon fälld gärningsperson. Brottsoffermyndighetens praxis för beloppens storlek beaktas i stor utsträckning av domstolarna vid utdömmande av skadestånd. Det är positivt att Brottsoffermyndigheten nu ser över beloppen för brottsskadeersättning, vilket medfört att beloppen nyligen höjts.

Brottsoffermyndigheten har också det övergripande ansvaret för vittnesstödsverksamheten genom att verka för att rekrytering och utbildning genomförs och genom att kvalitetssäkra vittnesstödsverksamheten. Vittnesstödjarna arbetar ideellt och finns vid landets samtliga tingsrätter och hovrätter.

Stöd till föreningar

De ideella organisationerna har stor betydelse för att förebygga våld, hjälpa dem som har utsatts och vara ett stöd för personer som vill lämna kriminalitet och/eller missbruk.

Det finns cirka 100 brottsofferjourer i Sverige. Genom brottsofferjourerna kan offret få en ideell brottsofferstödjare. Brottsofferstödjaren kan exempelvis följa med på rättegången.

Kvinnojourerna, som finns runt om i landet, bedriver bland annat rådgivning och stöd samt skyddade boenden för kvinnor som utsatts för våld i nära relationer. Att stödet till brottsutsatta kvinnor sker genom den ideella sektorn sänker tröskeln för enskilda kvinnor att ta kontakt. Det är viktigt att kommunerna tar ett stort ansvar för att stödja denna verksamhet ekonomiskt.

Den första tjejjouren startade 1996 och finns fortfarande som Stockholms Tjejjour. Nu finns ett 60-tal tjejjourer runt om i landet. Tjejjourer arbetar ofta mer förebyggande än kvinnojourerna med syftet att tjejerna inte ska behöva ta kontakt med en kvinnojour senare i livet.

Alliansen prioriterar brottsoffer

Sedan alliansregeringen tillträdde 2006 har flera olika initiativ tagits i syfte att förbättra situationen för brottsoffer.

- Brottsoffermyndigheten har genomfört utbildningsprogram riktade till personal inom Polisen, Åklagarmyndigheten, domstolarna och Migrationsverket i syfte att öka kunskapen om sexualbrottsoffer samt prostitution och människohandel.
- Den 1 oktober 2011 trädde ändringar i reglerna om besöksförbud i kraft. Uttrycket besöksförbud ersattes med kontaktförbud och elektronisk övervakning ska få användas för att kontrollera efterlevnaden. Ett särskilt brott, olaga förföljelse, infördes i brottsbalken.

¹⁰ Brottsoffermyndighetens årsredovisning 2011

- Två handlingsplaner har beslutats i syfte att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld samt våld i samkönade relationer respektive prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Sammanlagt har drygt 1 miljard kronor avsatts för att genomföra de åtgärderna.
- Brottsoffermyndigheten har fått i uppdrag att genomföra utbildningsinsatser för att barn som har bevittnat våld och andra övergrepp i nära relationer i högre grad ska synliggöras i förundersökningar och därmed förbättra dessa barns möjligheter att få brottsskadeersättning samt annat stöd och skydd. Uppdraget ska slutredovisas senast 30 december 2013.
- Brottsförebyggande rådet har fått i uppdrag av regeringen att årligen genomföra en omfattande nationell trygghets- och brottsofferundersökning.
- Rättegångsreglerna har ändrats så att ett vittne kan delta via videokonferens och videoinspelade förhör kan spelas upp i rätten. Detta minskar rädsla och obehag hos vittnen och brottsoffer.
- Regeringen har avsatt 92 miljoner kronor under en 6-årsperiod för forskning som syftar till att öka kunskapen om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck, våld i samkönade relationer samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.
- Brottsoffermyndighetens webbplats och den webbaserade Rättegångsskolan hade sammanlagt över 230 000 unika besök 2011. Bland annat har information på lättläst svenska lagts till på hemsidan. Sammanlagt nåddes cirka 6 000 personer av myndighetens utbildningar.

För närvarande bereder regeringen förslag om att göra det lättare för brottsoffret att få ett utdömt skadestånd utbetalat. I maj 2012 lämnade brottsskadeutredningen sitt betänkande¹¹ till justitiedepartementet. Utredningen föreslår att det införs en bestämmelse i lag om att det räcker med en vårdnadshavares underskrift för barnets räkning på en ansökan om brottsskadeersättning, om det är barnets andra vårdnadshavare som har begått brottet.

Ungas upplevelser av brott

Unga är oftare utsatta för brott

Den nationella trygghetsundersökningen (NTU)¹² visar tydligt att utsattheten för flera brottstyper är störst i de yngsta åldersgrupperna. Av personer i åldersgrupperna 16-19 år och 20–24 år uppger 6,5 respektive 7,2 procent att de blivit misshandlade under 2011. I gruppen 25–34 år är siffran 3,5 procent och därefter avtar andelen med stigande ålder. Även för sexualbrott är utsattheten störst i de två yngsta åldersgrupperna. Både i gruppen 16-19 och 20-24 år uppgav 1,9 procent att de utsatts för sexualbrott 2011. För personrån och för hot gäller också att åldrarna 16-24 år är kraftigt överrepresenterade i förhållande till andra åldersgrupper.

¹¹ SOU 2012:26

¹² Brå: Nationella trygghetsundersökningen 2012

Vuxna undviker att ingripa

I en undersökning som BRÅ genomförde år 2000 uppgav en fjärdedel av de rånade pojkarna att det funnits vuxna i närheten som inte ingrep trots att de förstod vad som pågick¹³. Enligt samma rapport utfördes hälften av alla ungdomsrån på dagtid i miljöer där det finns vuxna. Enligt en tidigare undersökning från Umeå Universitet 1999 fanns det vittnen till 45 procent av de brott de deltagande ungdomarna utsattes för, men ingen hade ingripit.¹⁴

Att vuxna ofta finns på plats utan att ingripa utgör ett svek från vuxenvärlden. För att minska antalet brottsoffer bland ungdomar är det alltså viktigt att vuxna kliver fram och avstyr brott när de pågår. Kristdemokraterna har i flera år drivit kravet om en civilkuragelag, som skulle göra det obligatoriskt att ingripa efter omständigheter och förmåga mot ett pågående brott.

Fortsatt maktlöshet efter brottet

De som har drabbats av svåra våldsbrott mår bättre om de tidigt efter brottet får rätt hjälp. Förvirring och kaos är vanliga och naturliga reaktioner hos brottsoffer. Tyvärr förstärks dessa inre tillstånd också ibland av en lika kaotisk yttre situation. Många brottsoffer vet inte om när, hur och av vem de kan få hjälp. Samordningen är ofta bristfällig mellan olika instanser såsom sjukvård, polis, rättsväsende, brottsofferjour, försäkringsväsende och socialtjänst. Effektiv hjälp till brottsoffer måste därför bygga på ett nära och väl fungerande samarbete¹⁵.

Om det går så långt att den skyldige blir fälld i domstol och döms att betala skadestånd är det inte alls säkert att den brottsdrabbade får några pengar. I stället måste brottsoffret ge sig i kast med en byråkratisk process för att få pengar från sitt försäkringsbolag eller från Brottsoffermyndigheten.

Upprepad brottsutsatthet

Unga löper större risk att bli utsatta för upprepade brott. I en tidigare svensk studie uppgav 4 procent av de unga (16–29 år) att de har utsatts för mer än ett våldsbrott under året, jämfört med 0,3 procent av de äldre (50 år och uppåt)¹⁶. I cirka en fjärdedel av de fall där ett brottsoffer har utsatts igen har det nya brottet anmälts inom en månad från tidigare anmälan¹⁷.

Forskning visar att risken att utsättas för ett nytt brott är som störst i nära anslutning till att man blivit utsatt¹⁸. Därför bör insatser för att förhindra att personen utsätts på nytt genast vidtas. När det gäller brott i skolan är det viktigt att markera att det brottsliga beteendet inte accepteras.

Vikten av upprättelse

Rättvisa handlar om det rätta handlandet i relation till våra medmänniskor. Rättvisa är ett grundvärde, som i en samhällsgemenskap förutsätter en balans mellan alla människors intressen, rättigheter och skyldigheter. Denna rättvisabalans rubbas när någon begår ett brott och handlar

¹³ Brå-rapport 2000:6

¹⁴ K Weinehall: *Gymnasieelevers möten med våld – i hemmet, i skolan och på fritiden: en enkätstudie vid 14 gymnasieskolor i Sverige*. Pedagogiska rapporter från Umeå Universitet, 1999

¹⁵ E Sundbom: *Betydelse av tidig kontakt och behandling av våldsdramade brottsoffer: En prospektiv longitudinell studie*, Umeå Universitet 2008

¹⁶ M Carlstedt: *Upprepad viktigmisering: en studie av utsatthet för brott i Sverige*, Stockholms Universitet, kriminologiska institutionen. 2001

¹⁷ Brå-rapport 2001:3

¹⁸ Brå, Idéskrift # 15: *Brottsoffer – perspektiv på det brottsförebyggande arbetet*, 2007

orätt. I många fall har gärningsmannen med uppsåt låtit sin handlingsfrihet gå ut över andras rättigheter att förverkliga grundläggande värden. Det är då det offentliga uppgift att skipa rättvisa och att återställa balansen så långt det är möjligt.

Det är härigenom en väsentlig skillnad mellan att vara brottsoffer och att vara drabbad av en olyckshändelse eller naturkatastrof. Brottsoffret är berättigad till upprättelse. Denna erhålls bland annat genom att gärningsmannen tar sitt straff. Samhället ska återställa en rättvisa när en orättvisa har blivit begången.

Automatisk utbetalning av skadestånd

Förslag:

Skadestånd ska betalas ut direkt från staten till brottsoffret när en dom vunnit laga kraft.

När ett skadestånd har dömts ut i en domstol går ärendet idag automatiskt vidare till Kronofogden som kontaktar brottsoffret med förfrågan om denne vill ge Kronofogden i uppdrag att driva in skulden. Om den skyldige har tillgångar ser Kronofogden till att brottsoffret får skadeståndet utbetalat till sig. Om Kronofogden kommer fram till att det inte finns något att utmäta återkommer fogden till brottsoffret och meddelar detta. Brottsoffret kan då vända sig till sin hemförsäkring. Vissa försäkringsbolag använder sig inte av skadeståndsrättsliga bedömningar utan betalar ut schablonbelopp. Om schablonbeloppet inte motsvarar praxis kan brottsoffret ansöka om resterande del (upp till praxis) från Brottsoffermyndigheten. När brottsoffret söker ersättning via hemförsäkringen eller Brottsoffermyndigheten dras alltid självriskan på 1 500 kr. Om gärningsmannen har en låg inkomst och kan betala, men inte allt på en gång, drivs beloppet in under en utdragen tid. I vissa fall går Brottsoffermyndigheten då in och förskotterar en brottskadeersättning så att brottsoffret ska slippa vänta på pengarna. Systemet med att Kronofogden automatiskt kontaktar brottsoffret angående skadeståndet tycks inte fungera tillförlitligt i hela landet. Personer aktiva inom brottsofferstödet vittnar om att brottsoffret ofta inte vet hur de ska få sitt skadestånd.

Statistik från Kronofogdemyndigheten visar att 33 117 personer hade drygt tre miljarder kronor i brottskadeståndsskulder registrerade 2 november 2009. En skuld till staten skrivs aldrig av.

Det ska vara statens uppgift att kräva in pengarna. Detta kan lämpligen ske genom att domstolen skickar ett inbetalningskort och om den dömde inte betalar överlämnas ärendet till Kronofogden för indrivning. I Norge finns sedan 1976 regler liknande det som här föreslås.

Straffen för brott mot person

Förslag:

Straffen för brott mot person ska i högre grad grunda sig på den brottsliga handlingens straffvärde snarare än brottslingens ålder.

Sett ur brottsoffrets perspektiv är straffet i viss mån ett mått på hur allvarligt samhället ser på den kränkning som man blivit utsatt för. Straffets storlek har därför betydelse för offrets känsla av upprättelse. Därför bör straffen i högre utsträckning än idag grunda sig på den brottsliga handlingens straffvärde. Hänsyn ska tas till brottslingens ålder, tidigare brotts historia och andra faktorer, men inte i lika hög grad som idag.

Straffen behöver inte bli strängare generellt sett. Däremot finns ibland en obalans i straffskalorna, där våldsbrott och sexualbrott ofta straffas mycket lindrigare än exempelvis ekonomisk brottslighet och narkotikabrott. Vi vill att straffen för vålds- och sexualbrott ska skärpas. Det är viktigt att det finns en proportionalitet mellan brottets allvar och straffet, även om det inte går att påvisa att exempelvis längre fängelsestraff leder till färre återfall i det enskilda fallet.

Ökad inbetalning till brottsofferfonden

Förslag:

Den summa, som brottslingen betalar till brottsofferfonden, bör fördubblas till 1000 kronor.

Brottsofferfondens syfte är att ge ekonomiskt stöd till brottsofferprojekt och viktimologisk forskning. Brottsofferfonden byggs huvudsakligen upp av en särskild avgift som varje dömd person ska betala om brottet kan straffas med fängelse samt den dagliga avgiften för fotboja. Idag är denna avgift 500 kronor och det var fjorton år sedan den senast höjdes. Den bör fördubblas till 1000 kronor.

Medling

Förslag:

Kommunerna ska bli skyldiga att alltid erbjuda medling även i de fall där gärningspersonen uppfyller medlingslagens kriterier, oavsett de inblandade personernas ålder.

En nationell samordnare för medling ska tillsättas med uppdraget att sprida fungerande verksamhet i landet.

Medling innebär att en gärningsman och en målsägande möts inför en medlare för att tala om brottet och följderna av detta. Den skall ske i bägge parterns intresse. Att en förövare kan be om ursäkt och få insikt om skadorna av sitt handlande kan vara än mer effektivt när det gäller ungdomar. Medling kan också ses som en rehabiliteringsåtgärd för den som utsatts för brott. Här kan man få svar på frågor som ”varför hände det just mig?” och ”behöver jag vara rädd för dig i framtiden?”.

Idag är kommunerna skyldiga att erbjuda medling då gärningspersonen är under 21 år. Detta innebär återigen att gärningspersonens förhållanden står i fokus. Kommunerna borde vara skyldiga att erbjuda medling oavsett de inblandade personernas ålder.

Socialstyrelsen har följt upp medlingsverksamheten i Sverige och funnit att det inte fungerar som det var tänkt i alla kommuner. Därför bör en nationell samordning för medling inrättas, som kan tydliggöra och följa upp samverkansparternas uppdrag och ansvar.

Att polisanmäla och att vittna

Fler anmäler, men fortsatt stort mörkertal

Sedan början av 1980-talet har antalet anmälda fall av misshandel i Sverige mer än tredubblats. Sedan 1997 har antalet sjukvårdsbehandlade på grund av misshandel legat relativt konstant¹⁹. Enligt den nationella trygghetsundersökningen (NTU) har antalet utsatta för misshandel legat relativt konstant kring 2,5 - 3 procent. Utifrån detta kan man dra slutsatsen att anmälningsbenägenheten har ökat. Ändå anmäls fortfarande bara en mindre del av alla brott. År 2011 anmäldes 89 457 fall av misshandel i Sverige. Hot och personrån tillhör de brottstyper där anmälningsbenägenheten är lägst. Detta är också brottstyper där offren ofta är unga.

Antalet anmälda sexualbrott per 100 000 invånare har nästan sexdubblats sedan 1975. Enligt NTU ligger utsattheten för sexualbrott i befolkningen stabilt kring 0,7-0,9 procent. Detta motsvarar 700-900 drabbade personer per 100 000 invånare. År 2011 anmäldes 186 sexualbrott per 100 000 invånare. Mörkertalet för sexualbrott kan därför fortfarande sägas vara stort. En del personer utsätts för flera brott vilket innebär att antalet brott är större än antalet utsatta personer. Brå uppskattar att det totala antalet sexualbrott år 2010 var 159 000²⁰. Andelen som i NTU uppger att de utsatts för sexualbrott har sjunkit något under de senaste åren.

Övergripping i rättssak tillkom som en särskild brottskod i slutet av 2008. Antalet anmälda fall av övergrepp i rättssak ökade med 14 procent mellan 2009 och 2011²¹.

Utveckla polisens arbetsätt

Förslag:

På varje polisstation ska en brottsofferstödjande person ha sin arbetsplats.

För att den som anmäler ett brott tidigt ska få bra hjälp, föreslås att en stödjande person placeras på polisstationen. Detta bör helst vara en person från Brottsofferjouren eller annan förening, men det kan också vara en socialsekreterare från kommunen.

Polismyndigheten i Uppsala län var först i landet med en enhet som lägger hela fokus på brottsoffren. Brottsofferenheten startade 2003, och består till hälften av poliser och till hälften av civila, bland annat psykologer, jurister och kriminologer. Syftet med enheten är att utveckla hela myndighetens brottsofferstödjande och brottsförebyggande arbete samt att utveckla alla anställdas arbete i dessa frågor. Det handlar bland annat om att utveckla samverkansformer, finna rutiner, bedriva utbildning samt att genomföra kartläggningar och utvärderingar.

Relativt små förändringar i polisens arbetsätt kan göra stor skillnad för att brottsoffret ska orka medverka i en utredning. Exempelvis kan polisen hålla förhör hemma hos den utsatta.

Uppmuntra unga att polisanmäla och att vittna

Förslag:

¹⁹ Socialstyrelsens statistik

²⁰ NTU 2010, sid 12

²¹ Brå:s statistikdatabas

Unga ska i större utsträckning uppmuntras att polisanmäla och vittna om brott, exempelvis genom kampanjer som ”Våga anmäl” och ”Våga vittna”.

I en undersökning från BRÅ²² var de vanligaste skälen till att ungdomar inte anmält brott att de inte trodde att polisen kunde få fast gärningsmannen, att de ändå inte skulle få tillbaka det stulna samt att gärningsmannen ändå inte skulle få något straff. Cirka 30 procent uppgav att de var rädda att gärningsmannen skulle få reda på att de gått till polisen och anmält brottet. Ofta känner den som utsatts också skuld och skam, i synnerhet om offret varit påverkat av alkohol eller droger vid brottstillfället²³.

När det gäller ungas obenägenhet att vittna tycks föräldrarna spela en stor roll; i en enkätundersökning uppgav 58 av 70 polismän att de varit med om att föräldrars oro fått barnet att inte stå fast vid sin berättelse om brott²⁴.

”Våga anmäl” är ett initiativ, startat av några privatpersoner med erfarenhet av sexuella övergrepp. Syftet är att få fler människor att våga prata om men framförallt anmäla sexualbrott de varit utsatta för. Polisen i Stockholms län har sedan flera år genomfört kampanjen ”Våga vittna”. Med kampanjen vill polisen öka medvetenheten om att det är viktigt att vi alla ställer upp och berättar när vi bevittnat brott, samt upplysa ungdomar om att de kan få hjälp och stöd när de vittnar.

Stöd till vittnen under rättegången

Förslag:

Öka statens finansiering av vittnesstödet.

I alla landets tingsrätter finns det volontärer som, helt utan ersättning, ställer upp som stöd för målsägande och vittnen. De finns där för att informera och ge stöd åt den som känner sig rädd och orolig. Stödverksamheten finansieras idag i huvudsak ur Brottsofferfonden och genom donationer från företag, men saknar helt finansiering från statens sida. Stödet till brottsoffer och vittnen i rättegångar är idag underfinansierat. Det vore rimligt att staten gick in och finansierade en del. Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket bör få i uppdrag att se över hur ett sådant ekonomiskt stöd ska vara utformat för att förbättra vittnesstödsverksamheten.

Information om möjligheten att överpröva nedlagd förundersökning

Förslag:

Beslut om att en förundersökning har lagts ner ska innehålla information om på vilka grunder beslutet har fattats och hur man kan begära att beslutet överprövas.

²² Brå-rapport 2000:6

²³ Socialstyrelsens rapport *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer* (2005)

²⁴ Kaliber, Sveriges Radio 26/10 2008

Idag underrättas brottsoffret när en förundersökningsledare (polis eller åklagare) fattat beslut om att en förundersökning lagts ner. Det finns en möjlighet att begära en omprövning/överprövning av beslutet men det är ovanligt att det sker. Det finns idag inte information om möjligheten till överprövning på det besked som brottsoffret får.

Uppringning 3 månader efter brottet

Förslag:

Den som utsatts för ett brott ska automatiskt kontaktas av polisen efter tre månader.

Den som polisanmält ett brott erbjuds rutinmässigt kontakt med en brottsofferstödare (om det fungerar bra). Det är inte säkert att det är direkt efter brottet som den drabbade känner att hon eller han behöver stöd. Därför bör den som polisanmält ringas upp efter tre månader och få återkoppling om vad som hänt med utredningen och återigen få information om möjligheten att träffa en brottsofferstödare.

Bättre bemötande av brottsoffer

Kunskapslyft för samhällets professionella

Förslag:

Ett kunskapslyft ska genomföras inom de professioner som ofta kommer i kontakt med unga brottsoffer.

Rättsväsendet, skolan, sjukvården och socialtjänsten behöver skärpa upp sitt bemötande av brottsoffer. Många unga brottsoffer kränks av det ifrågasättande de möter av vuxna som har till uppgift att hjälpa dem²⁵. I utbildningarna till de yrken som kommer i kontakt med unga brottsoffer bör det läggas in moment om bemötande av barn och unga som utsatts för brott. Det behövs också en löpande fortbildning bland dem som redan arbetar inom dessa yrken.

Stödcentrum för unga brottsoffer

Förslag:

Verksamheten med stödcentrum för unga brottsoffer byggs ut till att omfatta hela landet.

Kring millennieskiftet startades Sveriges första stödcentrum för unga brottsoffer. Därefter har liknande stödcentra spridits över landet. Dessa stödcentrum drivs av olika kommuner och har frivilliga stödpersoner kopplade till sig. I Stockholms län är stödcentrarna placerade vid polisstationerna. Den unge brottsutsatte får en stödperson som är jurist och kan förklara hur rättsväsendet fungerar och varför exempelvis åklagare och domstolar agerar som de gör. Stödcentrum kan också erbjuda medling mellan brottsoffer och förövare.

²⁵ Ann Hellströmer, Ulrika By: – Hej, hoppas allt är ok – att samtala med unga brottsoffer, Jure, Stockholm 2008

Föräldrar som får veta att deras barn drabbats av brott känner i grund och botten samma sak som det drabbade barnet: chock, förlorad trygghet, att vara kränkt, skuldkänslor, oro inför framtiden. Därför får även föräldrar samtalsstöd av Stödcentrum för unga brottsoffer.

Stödcentrum för unga brottsoffer bör få ökat stöd. Verksamheten bör byggas ut så att den omfattar hela landet. Flera kommuner kan samverka om ett centrum. Kommunerna ska vara skyldiga att tillse att stödcentrum finns för unga som utsatts för brott inom kommunen.

Säkerställ kvalitet i brottsofferstödet

Förslag:

Kommunerna ska vara skyldiga att finansiera professionellt brottsofferstöd skilt från socialtjänsten.

Stödet till brottsoffren fungerar idag olika bra i olika kommuner. Kommunerna har, enligt socialtjänstlagen, ett ansvar för att ge stöd åt brottsoffer och deras anhöriga men i praktiken gör kommunerna olika tolkningar. Vissa kommuner låter socialtjänsten sköta stödet till brottsoffren, vilket är olyckligt eftersom de främst arbetar med gärningspersonerna. Många kommuner ger bidrag till brottsofferjourerna och/eller kvinnojourerna på orten. Vid svårare brott behövs kunskap om kris- och traumabearbetning samt rättsliga frågor och försäkringsfrågor. Kommunerna bör vara skyldiga att finansiera professionellt brottsofferstöd skilt från socialtjänsten. Stödet kan ges av anställda i ideella föreningars regi eller av kommunen själv.

Långsiktigt stöd till de lokala organisationerna

Förslag:

Ett långsiktigt statligt ekonomiskt stöd ska utgå till de lokala ideella brottsofferstödande verksamheterna.

Till stor del har det statliga stödet till den ideella sektorns arbete med brottsoffer utgjorts av projektbaserade pengar som utbetalats under en begränsad tidsperiod. Staten har flera olika finansieringskanaler för det lokala brottsofferstödande arbetet. Dels fördelas bidrag till centralorganisationerna ROKS och SKR via Socialstyrelsen, dels kan lokala kvinnojourer tillsammans med kommunen söka bidrag hos länsstyrelsen. För att skapa kontinuitet och långsiktighet i verksamheterna är det angeläget att stödet blir förutsägbart. Därför föreslås att statens bidrag till föreningar som verkar inom brottsoffersektorn ska fördelas direkt till de lokala verksamheterna av Brottsoffermyndigheten.

Viktimologisk forskning

Förslag:

Den viktimologiska forskningen i Sverige ska stärkas.

Forskning kring brottsoffer, även kallad viktimologisk forskning, pågår sedan 2002, då Brottsoffermyndigheten på regeringens uppdrag startade det första viktimologiska forskningsprogrammet i Sverige. I många länder är viktimologi idag en väl etablerad akademisk disciplin, vilket ännu inte är fallet i Sverige. Undervisning om brottsoffer ges endast på ett fåtal

ställen i grundutbildningarna och det finns få viktimologiska specialkurser tillgängliga. Den forskning som hittills bedrivits har huvudsakligen varit av kartläggande natur och den behöver fördjupas. Man kan ännu inte finna någon uttalad viktimologisk forskningsmiljö i Sverige, även om arbete pågår i den riktningen på några platser²⁶. Regeringen bör ge Brottsoffermyndigheten i uppdrag att utveckla den viktimologiska forskningen.

²⁶ Brottsoffermyndighetens hemsida <http://www.brottsoffermyndigheten.se/projektmedel-och-forskning/viktimologisk-forskning>